

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

OTVORENA PITANJA KOD UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU U HRVATSKOM PRAVU

doc.dr.sc. Oliver Radolović*

Sažetak: Rad ima cilj predstaviti bitna zakonska rješenja u odnosu na ugovor o doživotnom i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju ali i naročito ukazati na neka otvorena pitanja i dostatnost pravne zaštite starijih građana koje hrvatski ZOO do kraja ne rješava. Predmetni ugovori su u nama bliskom inozemnom pravu (Austrije, Italije, Njemačke) nepoznati odnosno regulirani kao "doživotne rente" (u kojima nema uzdržavanja): daje se u pravilu novac i za to se ne dobiva imovina ili dio imovine. U tim usporednim pravima nema, dakle, ni ugovora o doživotnom ni ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, a i ugovor o doživotnoj renti se u praksi tih zemalja dosta malo prakticira. U radu se iznosi prijedlog mogućeg domaćeg rješenja da se predmetni ugovori reguliraju kao ugovori trgovačkog prava i/ili kao doživotna renta. No, u radu se također ističe da su rješenja iz ZOO dostatna za valjano sklapanje i izvršavanje ugovora o doživotnom i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, pa "krivca" za u javnosti sve češće isticane slučajeve zlouporabe ne treba tražiti u zakonu nego u praksi.

Ključne riječi: *ugovor, ugovor o doživotnom uzdržavanju, ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, davatelj uzdržavanja, primatelj uzdržavanja, ugovori intuitu personae.*

---

* Doc.dr.sc. Oliver Radolović, Sveučilište "Jurja Dobrile" u Puli, Fakultet za ekonomiju i turizam "Dr. Mijo Mirković" Pula, Preradovićeva 1, oradol@unipu.hr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9490-7978a>.

1. UVOD

01.01.2026. će biti točno 20 godina primjene novog hrvatskog Zakona o obveznim odnosima (ZOO 2005, NN 35/05 i novele), pa tako i primjene dijelova koje je taj zakon po prvi put regulirao kao materiju obveznog prava. Tu spadaju i dva ugovora - ugovor o doživotnom uzdržavanju i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju - koji su do tada bili tradicionalno područje regulacije nasljednog prava (Zakona o nasljeđivanju iz 1955. i 2003.). Navedeno "preseljenje" ima svoje opravdanje (o čemu će se govoriti u tekstu ovog rada) ali nije bez otvorenih pitanja koja uobičajeno nastaju u takvim situacijama.

Sociološki gledano, radi se o dva dosta značajna ugovora o kojima, međutim, opća javnost izražava prilično nepovjerenje i sve glasnije kritike zbog potencijalnog nedostatka pravne zaštite (osobito starijih) građana. Kritike idu od zahtjeva za izmjenu zakonske regulacije pa čak i do ukidanja odnosnih zakonskih odredaba. Praksa tih ugovora je zaista puna loših primjera, uključujući tu i one kriminalnog karaktera.

Iz stručne i znanstvene javnosti, međutim, ne dolaze tako "oštri" prijedlozi, što ipak ne znači da nema otvorenih pitanja koje valja razmotriti i raspraviti. Glavna pitanja koja se, u vezi sve većih zahtjeva za pravnom zaštitom građana, otvoreno postavljaju i pred teoriju i pred zakonodavca jesu: 1. Daje li ovakav zakonski okvir hrvatskog ZOO-a dovoljnu zaštitu građanima (napose primateljima ali i davateljima uzdržavanja)? i 2. Jesu li zakonska rješenja ZOO-a doista razlozi silnih zlouporaba i loših primjera posljedica sklapanja takvih ugovora ili probleme valja potražiti u praksi?

Životna je istina da ima sve više starih i nemoćnih ljudi koji se sami ne mogu uzdržavati. Zakonska obveza uzdržavanja (od bračnog druga ili djece) nije dostatna za punu pomoć starijim osobama. Djeca su, u pravilu, zaposlena, nerijetko žive u drugim mjestima, ponekad nemaju posla ili imaju male plaće i slično. Državnih domova za starije (koji su inače dostatno dobro rješenje) je premalo, a privatni domovi (kojih također ima) nerijetko pokazuju nedostatan standard uzdržavanja.

U takvim uvjetima privatno, ugovorno uzdržavanje ostaje potreba, pa u neku ruku i nužnost u svakodnevnoj praksi. I to ne samo nužnost po načelu "bolje išta nego ništa" nego i zbog toga što je u praksi doista moguće organizirati ugovorno uzdržavanje na razumnoj razini potreba osoba koje takvo uzdržavanje trebaju.

2. KRATKI PREGLED UREĐENJA UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU (I SRODNIH UGOVORA) U DOMAĆEM I NEKIM USPOREDNIM PRAVIMA

U bivšem jugoslavenskom pravu je ugovor o doživotnom uzdržavanju prvi put uveden u zakonodavni okvir Zakonom o nasljeđivanju iz 1955. godine (Zakon o nasljeđivanju, Službeni list FNRJ 20/1955, pročišćeni tekst SL SFRJ 42/1965). S obzirom da ranije (u doba Austro-

Ugarske, Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, itd.) na teritoriju Hrvatske takav ugovor nije bio zakonski predviđen (praktički je bio nepoznat), vrlo je vjerojatno da je na uvođenje takvog ugovora u tekst Zakona o nasljeđivanju utjecala sociološka činjenica što je na isti zakon, kao tada federalni zakon, veći utjecaj imala "beogradska škola" građanskog prava koja je polazila od toga da je uvođenje takvih ugovora nužnost iz razloga što su u istočnim dijelovima Jugoslavije (Srbiji posebno) prevladavali mali posjedi (Mirković, 2008) koje je trebalo čuvati i očuvati takvim pravnim poslovima.

Ustavnim amandmanima iz 1971. godine i novim Ustavom SFRJ iz 1974. godine sve republike u sastavu Jugoslavije (pa tako i SR Hrvatska) postale su ovlaštene donijeti svoje vlastite nasljednopravne zakone, ali Hrvatska tu mogućnost tada (1970-ih) nije iskoristila, već je i tada i 1991. godine preuzela bivši Savezni Zakon o nasljeđivanju iz 1955. godine i taj je zakon ostao na snazi sve do 2003. godine kada Hrvatska donosi svoj vlastiti Zakon o nasljeđivanju (Zakon o nasljeđivanju, NN 48/03). U tom je novom zakonu, naravno, bio uređen i ugovor o doživotnom uzdržavanju.

2005. godine događa se u hrvatskom zakonodavstvu velika i bitna promjena u pogledu tematike uređenja istog ugovora. Donosi se novi Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05) i prvi puta se u našem pravu ugovor o doživotnom uzdržavanju regulira kao ugovor obveznog prava (članci 579. do 585. ZOO-a) a ne kao ugovor nasljednog prava. Odnosne odredbe Zakona o nasljeđivanju koje su ranije uređivale ugovor o doživotnom uzdržavanju izrijeckom se stavljaju izvan snage (članak 1164. stavak. 1. alineja 2. ZOO-a). No, pored toga, prvi puta se u našem pravu regulira i sasvim novi ugovor, ponešto sličan ali i ponešto različit u odnosu na ugovor o doživotnom uzdržavanju - ugovor o dosmrtnom uzdržavanju (članci 586. do 589. ZOO-a).

Jezično i prividno gledano nema razlike između riječi "doživotno" i "dosmrtno", ali se ovdje očito koristi izraz "dosmrtno" kao terminus technicus koji treba izraziti specifičnosti ugovora. U suštini, uspoređujući u bitnom ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, osnovna razlika istih je u tome što neke pravne posljedice nastaju za vrijeme života a neke nakon smrti primatelja uzdržavanja.

Pravna teorija opravdava navedeno "premještanje" ugovora (iz nasljednopravne u obveznopravnu "sferu") i ponuđeni razlozi su posve uvjerljivi (Gavella i Belaj, 2008, 435): 1) ostavitelj nasljednik stječe nasljedstvo nasljeđivanjem zbog ostaviteljeve smrti, a kod ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju davatelj uzdržavanja stječe imovinu primatelja uzdržavanja naplatno (jer je uzdržavao primatelja uzdržavanja za njegova života), 2) smrt je kauza stjecanja kod nasljeđivanja ali ne i kod ugovora o uzdržavanju i 3) nasljednik je univerzalni nasljednik preminule osobe a davatelj uzdržavanja je suugovaratelj pojedinačni (singularni) pravni sljednik.

Dakle, rekapitulirajući prikazano u prethodnim stavcima, u dugom vremenskom razdoblju od preko 60 godina (1955-2005) imali smo istim "nasljednim" zakonom reguliran ugovor o doživotnom uzdržavanju, od 2005. godine ugovor o doživotnom uzdržavanju (sadržajno bez posebnih izmjena) ulazi u Zakon o obveznim odnosima, a u isti "obvezni" zakon se dodaje i novi ugovor - ugovor o dosmrtnom uzdržavanju. Nije moguće rekonstruirati bitne razloge toga (tih promjena i zadržavanja odnosno čak i pojačavanja ugovora o uzdržavanju), ali su redaktori

ZOO-a i u odnosnom dijelu očito ocijenili da je i u novim uvjetima života privatno, ugovorno uzdržavanje i dalje potrebno.

Kratak uvid u neke nama bliske pravne sustave (Italije, Austrije, Njemačke) pokazuje, međutim, da u tim zemljama ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju ne postoje, barem ne u obliku u kojem postoje kod nas.

U Italiji Građanski zakonik iz 1942. godine (Codice Civile, 1942; dalje u tekstu: CC) spominje doživotno uzdržavanje - *renta vitalizia* (članci 1872. do 1881. CC-a) no u s vezi s ugovorom o darovanju (članak 782. CC-a). Talijanska građanska teorija (Bessone i suradnici, 2005, 814-829). navodi da je takav ugovor (o darovanju s doživotnom rentom) u Italiji dosta rijedak ("*...non particolarmente frequente nella prassi...*"), ali da razlozi sklapanja takvog ugovora mogu biti vrlo različiti i uglavnom su osobne prirode. Zbog značaja ugovora traži se strogi oblik - pisani, uz odgovarajuće sudjelovanje javnih vlasti.

Austrijsko pravo u Općem građanskom zakoniku iz 1812. godine (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, 1812; dalje u tekstu: OGZ ili ABGB) poznaje tzv. *Erbvertrag* (par. 602. OGZ-a odnosno ABGB-a) tj. ugovor o nasljeđivanju. Vodeća suvremena građanska pravna znanost (Koziol i Welser, 2007, 522-523) navodi da su takvi ugovori (o nasljeđivanju) dopustivi samo između bračnih drugova; oni, doduše, mogu suglasno uključiti i treće osobe u ugovor s obzirom da ABGB poznaje ugovore u korist trećih (*Verträge zugunsten Dritter*). Austrijsko pravo poznaje i tzv. *Leibrente* (par 1284. do 1286. ABGB-a) u smislu ugovaranja životne rente (Koziol i Welser, 2007, 165 i 272). U starijoj hrvatskoj literaturi koja se bavila austrijskim OGZ-om, kao zakonom koji je tada bio važeći i na teritoriju Hrvatske, uz paragraf 1284. OGZ-a navodi se izraz "pogodba dosmrtnog prihoda" (Rušnov i Posilović, 1910, 611).

Slična rješenja onima iz austrijskog prava nalazimo i u Njemačkoj. Njemački građanski zakonik iz 1896. godine (*Bürgerliches Gesetzbuch*, 1896; dalje u tekstu: BGB) problematiku srodnih ugovora (s našim ugovorima o uzdržavanju) dotiče samo u vezi s darovanjem (*Schenkung*, članci 516. do 534. BGB-a) i životnom rentom (*Leibrente*, članci 759. do 761. BGB-a). I njemačka pravna teorija (Palandt, 2002, 985) govori isto tako o "ugovoru o doživotnoj renti" (*Leibrentvertrag*).

Zaključno u ovom dijelu rada, valja analizirati i jednu usporedbu (tezu) iskazanu u našoj recentnijoj literaturi u pogledu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i ugovora o doživotnoj renti. Nije uopće sporno da je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju posve nov u našem pravu (Crnić, 2005). Međutim, neki hrvatski autori (Gorenc i suradnici, 2014, 938) navode da su se i prije donošenja tog ugovora u ZOO-u iz 2005. godine na isti ugovor primjenjivala pravna pravila OGZ-a. Tezu valja podržati kritici i dati nešto preciznije objašnjenje. To je, naime, prije stupanja na snagu novog ZOO-a iz 2005 (op.a. 01.01.2006. godine) mogao biti samo - darovni ugovor uz obvezu uzdržavanja kao namet - a ne i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju. Kod besplatnih pravnih poslova (a to je svakako ugovor o darovanju) dopustivo je ugovaranje nameta (čl. 484. ZOO-a) ili doživotne rente. Iako doživotna renta izgleda dosta "blizu" ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju (jer u oba slučaja davatelj imovinu dobiva odmah) ona je zapravo i dosta "daleko" od istoga (kod doživotne rente, naime, nema uopće obveze uzdržavanja).

3. OTVORENA PITANJA (PRAVNE ZAŠTITE GRAĐANA) KOD UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU U PRAVNOM SUSTAVU REPUBLIKE HRVATSKE

Predmetni ugovori (o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju), sada kao ugovori obveznog prava u pravnom sustavu Republike Hrvatske, uz specifične razlike koje se tiču momenta stjecanja imovine na strani davatelja uzdržavanja i tome posljedične razlike za slučaj raskida zbog smrti davatelja, imaju pretežito iste pravne karakteristike: oba su ugovora, naime, dvostrani pravni poslovi, dvostranoobvezni, formalni i naplatni ugovori. U tim dijelovima pravna rješenja iz ZOO-a su standardna.

Predmet analize ove glave rada su "otvorena" pitanja koja izlaze iz tih okvira, važna su za pravnu zaštitu građana i zahtijevaju određenu pravnu analizu: 1. Na što se točno odnosi pojam "uzdržavanja"? 2. Tko može i tko bi trebao biti davatelj uzdržavanja? 3. Tko može biti i je li dovoljno pravno zaštićen primatelj uzdržavanja? 4. Koja je kauza predmetnih ugovora? 5. Koje su posljedice aleatornosti predmetnih ugovora? i 6. Da li se predmetni ugovori u našem pravu sklapaju po logici ugovora intuitu personae?

3.1. Pojam "uzdržavanja"

U pogledu pojma "uzdržavanja" kod oba ugovora, ZOO ne definira niti pobliže opisuje taj pojam (Gorenc i suradnici, 2014, 928). Stoga, u tumačenju pojma pomažu jedino opći standardi građansko-trgovačkog prava "prema prirodi stvari" (*ex rerum natura*) odnosno prema uobičajenim shvaćanjima građana.

Nema zapreke da se prilikom sklapanja ugovora posebno detaljiziraju oblici i načini uzdržavanja i da se ugovori određeni "nadstandard" uzdržavanja (poseban stan, posebna njega, redovni posjet medicinske sestre ili liječnika, itd.)

Nikako ne bi bio prihvatljiv nekakav "podstandard" uzdržavanja, bez obzira što bi se to u pravilu pokrivalo manjom cijenom (davanjem manje imovine). Isto bi onda dovodilo u pitanje i samu valjanost ugovora.

Ništetnost ugovora o (doživotnom ili dosmrtnom) uzdržavanju mogla bi se, naime, u takvom slučaju (podstandarda) temeljiti ili na povredi prisilnih propisa (članak 322. stavak 1. ZOO-a) ili na povredi pravila o kauzi pravnih poslova. Čini se, naizgled, da je sasvim svejedno hoće li se pravni posao proglasiti ništetnim zbog povrede prisilnih propisa ili povrede subjektivne kauze (objektivna kauza je neupitna jer je zakonom propisana). Pravilo o ništetnosti vjerojatno nije potrebno za povredu objektivne kauze ali ne pokriva problem povrede subjektivne kauze (Vodinelić, 2012, 453).

Iz navedenih bi razloga u svakom slučaju bila poželjna zakonodavna intervencija u pravcu preciziranja pojma uzdržavanja kod ugovora o doživotnom i ugovora o dosmrtnom

uzdržavanju. Alternativno rješenje moguće je i u dobroj, stabilnoj i kontinuiranoj sudskoj praksi koja će se uredno objavljivati (Butković, 2012) i time općoj i pravničkoj javnosti priopćavati što može a što ne smije biti predmet uzdržavanja.

3.2. O davatelju uzdržavanja

Iz odredaba našeg prava (članak 579. stavak 1. ZOO-a) proizlazilo bi da se ne traže posebni uvjeti za davatelja uzdržavanja. Dovoljno je da je potencijalni davatelj uzdržavanja poslovno sposobna osoba. To, međutim, nije uvijek dostatno. Što npr. s osobama koje su notorni alkoholičari, uživatelji droga ili kazneni delinkventi; mogu li i isti biti davatelji uzdržavanja (imaju poslovnu sposobnost ali ne i "prikladnu" sposobnost uzdržavanja u smislu predmetnih ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju)?

Javne vlasti, sudac nadležnog suda ili javni bilježnik, ovjeravaju ugovor o doživotnom uzdržavanju odnosno solemniziraju ga ili sastavljaju u obliku javnobilježničkog akta (članak 580. stavak 1. ZOO-a) i pritom imaju obvezu "pročitati ugovor i upozoriti na njegove posljedice" (članak 580. stavak 2. ZOO-a). Ove odredbe ne traže niti omogućuju provjeru "prikladnosti" potencijalnog davatelja uzdržavanja. Hrvatska, iako je već duže u najavi njegovo donošenje, nema još ni svoj Zakon o izvanparničnom postupku (u Republici Hrvatskoj je još na snazi Zakon o vanparničnom postupku iz 1934, Službene novine Kraljevine Jugoslavije 45/34, preuzet 1991. Zakonom o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine, NN 73/91) u kojem bi i za ovu situaciju valjalo predvidjeti određeni postupak. Gotovo je i krajnje vrijeme da se taj zakon donese.

Naša pravna teorija ispravno smatra da se uslugama doživotnog i dosmrtnog uzdržavanja mogu baviti i pravne osobe (Gorenc i suradnici, 2014, 938). U ZOO-u, doduše, to ne stoji, ali nema ni odredbe koja isto sprječava, pa je logično da i pravna osoba, kao klasični subjekt građansko-trgovačkog prava, može u okvirima svoje pravne sposobnosti (članak 274. stavak 1. ZOO-a) sklapati i ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju. Neke pravne osobe (država, županije, gradovi) bave se davanjem usluga uzdržavanja starijih i nemoćnih osoba i u tom smislu postoje i djeluju odgovarajući domovi. Iako se isto, u pravilu, obavlja uz plaćanje periodične naknade, nema načelnih zapreka da se koristi i pravni okvir ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

Od pravnih osoba kao mogućih davatelja uzdržavanja bilo bi posebno poželjno obuhvatiti trgovačka društva i trgovce pojedince. Zakon o trgovačkim društvima iz 1993. (NN 111/93 i novele) ostavlja široke mogućnosti bavljenja trgovačkom (gospodarskom) djelatnošću i nema nikakvih zapreka da se na iste obuhvati i davanje uzdržavanja. Oni se time mogu baviti u okviru svoje poslovne sposobnosti odnosno predmeta poslovanja (registriranih djelatnosti) ali uz ispunjavanje određenih uvjeta (stambenih, nutricionističkih, sanitarnih, medicinskih i slično) koji bi se predvidjeli odgovarajućim posebnim propisom. To bi, vrlo vjerojatno, poskupjelo doživotno i dosmrtno uzdržavanje, ali bi ga s druge strane učinilo kvalitetnijim i sigurnijim.

U kontekstu zaštite prava građana kojima je potrebno uzdržavanje, u hrvatskom pravu ne bi bilo načelnih zapreka da se i fizičke i pravne osobe bave pružanjem usluga uzdržavanja po predmetnim ugovorima, ali uz uvjet da ispunjavaju posebno propisane uvjete. Moguće bi problem "prikladnosti" potencijalnog davatelja uzdržavanja valjalo riješiti upravo propisivanjem konkretnih uvjeta za pružanje tih usluga, ali i predviđanjem odgovarajućeg izvanparničnog postupka u kome će se sve to provjeriti.

Posebno valja razmisliti o tome da li davatelji uzdržavanja mogu biti zakonski nasljednici ostavitelja. ZOO to ne predviđa. Zakonski nasljednici (djeca prije svega) trebaju uzdržavati roditelje kao svoju zakonsku dužnost a ne zbog imovine. Pa ipak je pitanje zašto bi se roditelj morao "boriti" sa svim svojim zakonskim nasljednicima ako je jedan je jedan od njih spreman (uz stjecanje imovine) sam preuzeti obvezu uzdržavanja. Samo davatelj usluga uzdržavanja (a ne treći) može biti beneficijar prava stjecanja imovine predviđene u ugovorima o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

3.3. O primatelju uzdržavanja

Primatelj uzdržavanja (i doživotnog i dosmrtnog) može, već i po naravi stvari, biti samo fizička osoba. S obzirom da ista potpisuje ugovor (o doživotnom ili dosmrtnom) uzdržavanju mora imati i poslovnu sposobnost, ali s obzirom na pretežiti broj slučajeva gdje su primatelji uzdržavanja u pravilu starije, bolesne i nemoćne osobe (nema u našem pravu pravne zapreke da ni mlađe osobe budu primatelji uzdržavanja ali je to ipak iznimka u praksi), valjalo bi tražiti i dodatnu sposobnost - prirodnu poslovnu sposobnost.

Naš ZOO takav izraz (prirodna poslovna sposobnost) ne poznaje. Isti je u teoriju građanskog prava ušao kroz talijansko pravo (Maurini, 2002) i u suštini znači da onaj koji sklapa određen ugovor mora biti ne samo ubrojiv u kaznenom i mentalnom smislu nego ne smije biti pod djelovanjem nekih drugih faktora koji isključuju ili umanjuju njegovu sposobnost pravilnog odlučivanja (stres, teška bolest, stanje afekta, posebne osobne i obiteljske prilike, stanje materijalne oskudice i slično).

Treba pritom imati u vidu bitne posljedice sklopljenog ugovora o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju: imovina koja je zahvaćena tim ugovorima neće po smrti primatelja uzdržavanja ući u ostavinu i njegovi zakonski nasljednici neće od te imovine dobiti ništa (Gavella i Belaj, 2008, 435).

Ipak, jedna odredba našeg zakonodavstva mogla bi uvelike "olakšati" shvaćanje pravnog položaja primatelja uzdržavanja i (kvalificirane poslovne) sposobnosti koje bi isti trebao imati. Po našem ZOO-u (članak 249. stavak 3.), naime, izjava volje mora biti učinjena "slobodno i ozbiljno" - i to je zapravo na liniji modernog pojma o prirodnoj poslovnoj sposobnosti (i zaštite prava građana kao primatelja uzdržavanja kod sklapanja ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju).

I kod utvrđivanja položaja, zaštite i sposobnosti primatelja uzdržavanja ostaju ista otvorena pitanja kako ovu problematiku u svakom konkretnom slučaju utvrditi i razriješiti.

Trebalo bi u odredbama hrvatskog ZOO-a još jače "precizirati" prirodnu poslovnu sposobnost primatelja uzdržavanja i sve posljedice u slučaju povrede iste. Valja napomenuti i to da, za razliku od davatelja uzdržavanja u predmetnim ugovorima, primatelj uzdržavanja može biti i (neka) treća osoba (Tuhtan Grgić, 2014, 377-394).

3.4. Kauzalnost ugovora o doživotnom i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Kauza pravnih poslova odgovara na pitanje zašto su se ugovorne strane na nešto obvezale (*cur debetur*). Svaki pravni posao, pa tako i svaki ugovor, ima svoju kauzu, samo je pitanje je li ona vidljiva ili ne. U pravilu je vidljiva i onda govorimo o kauzalnim ugovorima. Suprotno od toga su apstraktni pravni poslovi gdje se ne vidi razlog obvezivanja (npr. mjenična obveza).

U osnovi postoje dvije kauze odnosno dvije vrste kauze: jedna je objektivna kauza (i jednaka je za sve ugovore iste vrste), a druga subjektivna kauza (koja se ne mora ugovoriti, ali ako se ugovori - različita je od ugovora do ugovora).

Naš ZOO iz 2005. godine nedvojbeno sadrži objektivnu kauzu (jer svaki pravni posao mora imati svoje bitne sastojke). Sporno je, međutim, što je sa subjektivnom kauzom. Neki autori (Gorenc i suradnici, 2014, 417) smatraju da zakon izostavlja subjektivnu kauzu. Drugi pak autori (Klarić, 2005, XI) navode potpuno suprotno - da članak 273. ZOO-a izražava subjektivnu kauzu i da je time udovoljeno pristalicama teorije o postojanju subjektivne kauze u hrvatskom (obveznom) pravu.

Članak 273. ZOO-a zahtjeva određeno tumačenje. Pobude za sklapanje ugovora u načelno irelevantne (stavak 1.) jer bi u protivnom svaki ugovor bilo moguće proglasiti nevaljanim. Kada je pobuda bila nedopuštena a druga strana je za to znala, ugovor je bez učinka (stavak 2.). Zakon ne kaže što će biti u slučaju da je pobuda bila dopuštena, a druga strana je to znala i suglasila se da bude sastavni dio ugovora. To je onda subjektivna kauza i ona je, stoga, sastavni dio sklopljenog ugovora.

Kod ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju isto je još od većeg značaja. Ako npr. ugovorne strane ugovore smjestiti primatelja uzdržavanja u kući na moru i to je bitna pobuda zbog koje se ugovor sklapa, onda je to doista subjektivna kauza ugovora sa svim posljedicama koje iz toga proizlaze. Ugovore li npr. da će davatelj uzdržavanja primatelja uzdržavanja svake godine 15 dana voditi na more, to nije subjektivna kauza. Nije ni uvjet nego obična pretpostavka u ugovoru (Klarić i Vedriš, 2006, 114-115).

Subjektivna kauza (kod ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju) osigurava u ovom radu već spomenuti "nadstandard" uzdržavanja i omogućuje ugovornim stranama postizanje specifičnih ciljeva primatelja uzdržavanja.

No, vratimo se objektivnoj kauzi kod oba ugovora o uzdržavanju. Na strani davatelja uzdržavanja to je - dobivanje imovine ili dijela imovine primatelja uzdržavanja. ZOO ne precizira koji oblik imovine (pokretnine, nekretnine, prava) to može biti, pa bi se moglo uzeti da se misli na bilo koji od tih oblika.

Odredba članka 579. stavak 1. ZOO-a iz 2005. sadržajno je posve istovjetna odredbi iz članka 122. stavak 1. Zakona o nasljeđivanju iz 1955. godine, a komentatori tog zakona (iz 1955.) su tvrdili da predmet ugovora o doživotnom uzdržavanju moraju biti nekretnine (Kreč i Pavić, 1964, 370). Naš ZOO, međutim, nedvojbeno govori o "imovini" a to nisu samo nekretnine; no i navedeni autori su djelomično u pravu jer se ugovor o doživotnom uzdržavanju u pravilu ispunjava kroz "duže vrijeme", a za to su, po naravi stvari, prikladne samo nekretnine. Naša novija literatura (Gorenc i suradnici, 2014, 929) takav stav ne spominje a ujedno i opravdava stav sudske prakse da se ugovorima o (doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju) može valjano zahvatiti i buduća imovina.

Situacija nije ista u predmetnim ugovorima. Ugovor o doživotnom uzdržavanju se u pravilu odnosi na duže vremensko trajanje pa je za toliko i odgođeno stjecanje prava vlasništva na strani davatelja uzdržavanja. Nekretnine su načelno nepotrošne stvari, a pokretne i prava se mnogo brže mijenjaju i troše. Davatelj uzdržavanja može se zaštititi od trećih zabilježbom svoga prava u zemljišnoj knjizi (naravno - samo na nekretninama primatelja uzdržavanja), a za ostalo (pokretne i prava), u pravilu, nema takve mogućnosti. Temeljem svega navedenog se, stoga, čini da može ostati stav da predmet ugovora o doživotnom uzdržavanju trebaju biti samo nekretnine. Ostaje, dakle, otvoreno pitanje što će se dogoditi kada se ugovorom o doživotnom uzdržavanju govori stjecanje prava vlasništva na pokretninama i pravima primatelja uzdržavanja.

Drukčije je kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. Kod istog ugovora, naime, pravo vlasništva (na imovini primatelja uzdržavanja) davatelj uzdržavanja stječe "odmah" po sklapanju ugovora (to "odmah" i nije pravno najprecizniji izraz iako najbolje opisuje dospijeće obveze: pravo vlasništva na nekretninama npr. mora još upisati u zemljišne knjige), pa u tom smislu predmet ugovora mogu doista biti i pokretne stvari i prava (npr. autorska prava, patentna prava, prava na dionice, pravo na naknadu štete i slično).

Kauzalnost ugovora na području ugovornog uzdržavanja očito otvara dosta važnih pitanja na koja će praksa morati pobliže odgovarati.

3.5. Aleatornost ugovora o doživotnom i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Aleatornost ugovora znači da se u času njegova sklapanja ne zna pravni odnos međusobnih činidbi (Klarić, 2005, XI). Suprotno od toga su komutativni ugovori i to je najčešći slučaj u ugovornom pravu.

Već prvi pogled na predmetne ugovore o uzdržavanju upućuje na aleatornost istih - ne zna se koliko će primatelj uzdržavanja živjeti, pa se ne zna ni koliko će davatelj uzdržavanja davati. Ugovor o doživotnom uzdržavanju i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju ulaze, stoga, u krug aleatornih ugovora. U tu skupinu ugovora spadaju npr. još i ugovori o osiguranju, oklade, javna obećanja nagrada, općenito sve igre na sreću, neki burzovni ugovori (opcije) i drugi (Balestra, 2000).

U znanosti, međutim, ne postoji suglasje u kojoj su mjeri ugovori o uzdržavanju aleatorni. Starija teorija (Kreč i Pavić, 1964, 368) smatra da u ugovoru o doživotnom uzdržavanju postoje "... i neka obilježja aleatornosti" ali da se taj ugovor i pored toga ne može svrstati u kategoriju aleatornih ugovora. Novija teorija (Gorenc i suradnici, 2014, 997) smatra da je ugovor o doživotnom uzdržavanju "barem djelomično i aleatoran". Strani autori govore o čisto aleatornom karakteru ugovora o uzdržavanju (Bessone i suradnici, 2005, 814) uz primjer (Koziol i Welser, 2007, 272) kod ugovora o doživotnoj renti: imovina vrijedna 60.000 EUR, mjesečna renta iznosi 1.500 EUR, primatelj umire nakon 2 mjeseca - davatelj značajno profitira i sve je legalno u aleatornom ugovoru na sreću (Glückvertrag). Neki domaći autori (Crnić i Končić, 2003, 329; Udiković, 2019, 157) govore i o mogućoj "konverziji" ugovora o uzdržavanju u darovni ugovor ako je istim nastala nesrazmjerna korist za davatelja ili došlo do povrede nužnog dijela.

No, iako postoje dvije teorije, određeni stupanj suglasja ipak postoji. Imaju, naime, predmetni ugovori u našem pravu nedvojbeno i dosta komutativnih svojstava, a i u drugim pravima su srodni ugovori ipak malo drukčije postavljeni. Kod ugovora o doživotnom uzdržavanju jasno je da će, ako ugovor bude ispunjen kako je ugovoreno, davatelj dobiti predviđenu imovinu primatelja uzdržavanja. Još je veća komutativnost kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju gdje davatelj uzdržavanja "odmah" dobiva njegovu imovinu. Stoga bi najbolji zaključak bio onaj koji se nigdje ne pojavljuje: da su ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju aleatorni ugovori s dosta komutativnih elemenata.

Ovo pitanje "aleatornosti" odnosno "komutativnosti" ugovora nije samo stvar neke suptilne teorijske analize nego ima i svoj praktični značaj. Što će npr. biti ako primatelj uzdržavanja umre istog dana uredno sklopljenog ugovora? Nije bitna razlika ni da umre 10 ili 30 dana nakon toga. U svakom slučaju davatelj je dao vrlo malo a dobiva puno. Pravilo aleatornosti govorilo bi u prilog davatelja uzdržavanja. Komutativnost bi, pak, nalagala suprotno. Lakši je odgovor na pitanje ako je već u trenutku sklapanja bilo izvjesno da davatelju predstoji sigurna i skora smrt (visoka starost, teška i neizlječiva bolest, već je i na palijativnoj skrbi, itd.), ali to je onda pitanje utvrđivanja (ne)valjanosti ugovora.

3.6. Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju kao ugovori *intuitu personae*

Naš ZOO iz 2005. samo sadržajno zahvaća vrstu ugovora *intuitu personae*: tako je bitna zabluda i zabluda u osobi „ako se sklapa s obzirom na tu osobu..." (članak 280. stavak 1. ZOO-a), a smrt dužnika ili vjerovnika izaziva prestanak obveze "... samo ako je nastala s obzirom na osobna svojstva koje od ugovornih strana ili osobne sposobnosti dužnika..." (članak 213. ZOO-a).

Klasični primjeri ugovora *intuitu personae* su: ugovor o zastupanju, djelu, ortakluku, darovanju, liječenju i slični, mada i ugovori koji to inače nisu mogu biti zaključeni kao *intuitu personae* ako se tako ugovori (npr. ugovor o zakupu). Ponekad se radi samo o osobnim

svojstvima jedne ugovorne strane ali može to biti i za obje ugovorne strane.

Hrvatska pravna teorija (Gorenc i suradnici, 2014, 928) naglašava ovakva svojstva predmetnih ugovora o uzdržavanju. Ugovor o doživotnom uzdržavanju i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju su ugovori *intuitu personae* na obje ugovorne strane: davatelju uzdržavanja, naime, nije svejedno koga će uzdržavati a primatelju uzdržavanja isto tako nije svejedno tko će ga uzdržavati.

ZOO ipak ne slijedi do kraja logiku da su ugovori o uzdržavanju *intuitu personae*. Poštuje je na strani davatelja uzdržavanja ali kod primatelja uzdržavanja odstupa na dva mjesta: 1) ugovori se mogu sklapati u korist trećih (članak 579. stavak 1. ZOO-a) i 2) u slučaju smrti davatelja uzdržavanja njegovi nasljednici preuzimaju uzdržavanje (članak 585. stavak 1. ZOO-a). To primatelj uzdržavanja ne može odbiti, osim ako je drukčije određeno (Crnić i Končić, 2003, 329).

4. ZAKLJUČAK

Ugovor o doživotnom uzdržavanju ušao je u pravni sustav bivše federacije (FNRJ, pa potom i SFRJ) Zakonom o nasljeđivanju iz 1955. godine. Pravni prostor bivše Jugoslavije bio je u prošlosti orijentiran pretežito na austrijsko pravo (u Hrvatskoj je 1852. uveden OGZ/ABGB, a Srbija je 1844. donijela svoj građanski zakonik kao skraćenu verziju OGZ-a/ABGB-a). U pogledu ugovora o uzdržavanju ipak se nije slijedilo austrijsko pravo koje predviđa (samo) ugovor o doživotnoj renti, nego se išlo na nešto izvorno novo. Zacijelo je to, u sociološkom smislu, bio izraz pretežito slabe agrarne zemlje sitnog posjeda gdje se taj posjed i tim putem želio sačuvati.

No, isti je ugovor o doživotnom uzdržavanju (sada "premješten" u Zakon o obveznim odnosima) sadržajno nastavljen i u samostalnoj i neovisnoj Republici Hrvatskoj, ali svakako iz drugih razloga. Štoviše, tom je ugovoru pridodan i novi ugovor (ugovor o dosmrtnom uzdržavanju) koji davatelja uzdržavanja stavlja u dosta bolju pravnu poziciju (imovinu koju daje primatelj uzdržavanja dobiva "odmah").

Činjenica je da ima sve više starih i nemoćnih ljudi, da zakonsko uzdržavanje starijih osoba ni izbliza ne pokriva sve njihove potrebe (djeca sve manje žive s roditeljima, ponekad su nezaposlena ili nemaju dostatnu plaću ni za sebe, itd.) i da država putem domova također ne može pokriti sve potrebe građana. Zato je donekle razumljivo zbog čega je hrvatski zakonodavac zadržao ugovor o doživotnom uzdržavanju i uz njega odmah regulirao "novi" ugovor o dosmrtnom uzdržavanju.

U pravima razvijenih država Europske Unije (Njemačke, Austrije, Italije) obrađenih u radu sličnih ugovora nema. Prevladavaju srodni ugovori o doživotnoj renti, a ni istih u praksi tih država nema puno. Očito stariji građani tih zemalja imaju bolje plaće i mirovine čime mogu plaćati dosta skuplje domove u kojima će dobiti potrebne usluge.

I hrvatska perspektiva većeg gospodarskog standarda trebala bi voditi k manjem značaju (i posljedično tome manjem broju) ugovora o doživotnom uzdržavanju i ugovora

o dosmrtnom uzdržavanju. Pa već i sa sadašnjim stanjem našeg gospodarskog razvoja čini nam se da bi predmetne ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju trebalo "transformirati" u dva pravca: 1) da to budu ugovori trgovačkog prava i 2) da se oblikuju u ugovore o doživotnoj renti.

Koncepcija trgovačkog ugovora značila bi da se uslugama davanja uzdržavanja mogu baviti samo one fizičke i pravne osobe (trgovačka društva prije svega) u okvirima svoje poslovne sposobnosti odnosno predmeta poslovanja (registrirane djelatnosti), poštujući posebno propisane uvjete (zdravstvene, sanitarne, stambene, nutricionističke i druge) i uz primjeren inspekcijski nadzor njihova poslovanja.

Pravilo o doživotnoj renti značilo bi vraćanje povijesnim (austrijskim) izvorima a nosilo bi u sebi i sadašnje nepotrebno inzistiranje na davanju uzdržavanja (što isto uključuje i zajednicu života, bez obzira što to ZOO nužno ne zahtijeva). Naime, zajednica života danas teško funkcionira i u odnosu roditelja i djece, a kamo li kad su u pitanju treći koji će se javiti kao davatelji uzdržavanja.

U radu se analizom nastoje dati odgovori i rješenja na najvažnija "otvorena" pitanja kojima se rad bavi: 1. na što se točno odnosi pojam "uzdržavanja", 2. tko može i tko bi trebao biti davatelj uzdržavanja, 3. tko može biti i je li dovoljno pravno zaštićen primatelj uzdržavanja, 4. koja je (objektivna i subjektivna) kauza predmetnih ugovora u kontekstu pružanja "nadstandarda" odnosno "podstandarda" uzdržavanja, 5. koje su posljedice "aleatornosti uz komutativna svojstva" tih ugovora i 6. da li se predmetni ugovori o uzdržavanju u našem pravu sklapaju po logici ugovora intuitu personae i koje su iznimke.

Rad odgovara i na glavna pitanja koja se, u vezi zahtjeva za boljom pravnom zaštitom građana, postavljaju: 1. Daje li ovakav zakonski okvir hrvatskog ZOO-a dovoljnu zaštitu građanima (napose primateljima ali i davateljima uzdržavanja)? i 2. Jesu li zakonska rješenja ZOO-a doista razlozi silnih zlouporaba i loših primjera posljedica sklapanja takvih ugovora ili probleme valja potražiti u praksi?

Kritike koje u odnosu na ugovor o doživotnom uzdržavanju i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju dolaze iz opće javnosti (zlouporabe, nesrazmjernost i nesvrhovitost ugovora, prijevare starijih građana) trebalo bi ozbiljno shvatiti i analizirati, ali valja reći i to da nije "zakon" kriv za devijacije u praksi bez obzira ne neke nedostatke ukazane u ovom radu.

Odredbe ZOO, kako one koje se specifično odnose na predmetne ugovore tako i one koje se odnose na ugovore općenito (posebno one o valjanosti odnosno nevaljanosti pravnih poslova) u dostatnoj mjeri omogućuju pravilno sklapanje i ispunjenje ugovora o doživotnom uzdržavanju i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. Poboljšanja su ipak moguća kroz rješenja ponuđena u radu i o njima u budućnosti valja razmišljati.

LITERATURA

- Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* - Austrijski Opći građanski zakonik (1812).
- Balestra, L. (2000). *Il contratto aleatorio e l'alea normale*. CEDAM, Torino.
- Bessone, M. i suradnici (2005). *Istituzioni di diritto privato*. 12. edizione, Giappichelli, Torino, str. 814-829.
- Bürgerliches Gesetzbuch* - Njemački građanski zakonik (1896).
- Butković, M. (2012). *Ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju u sudskoj praksi*. Prilozi 3/2012 Hrvatske javnobilježničke komore, Zagreb.
- Codice Civile* - Talijanski građanski zakonik (1942).
- Crnić, J. i Končić, A. (2003). *Zakon o nasljeđivanju* (s komentarom, sudskom praksom, prilogima, primjerima i abecednim kazalom pojmova). Organizator, Zagreb.
- Crnić, J. (2005). Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju: de lege lata et de lege ferenda: o nekim (ne samo spornim) pitanjima. *Pravo u gospodarstvu*, Vol. 44(6) Zagreb, 145-174.
- Gavella, N. i Belaj, V. (2008). *Nasljedno pravo*. III. izdanje, Narodne novine, Zagreb, str. 434-437.
- Gorenc, V. i suradnici (2014). *Komentar Zakona o obveznim odnosima*. Narodne novine, Zagreb, str. 417-997.
- Klarić, P. i Vedriš, M. (2006). *Građansko pravo*. IX. izdanje, Narodne novine, Zagreb, str. 114-115.
- Klarić, P. (2005). Zakon o obveznim odnosima. Narodne novine, Zagreb, str. XI (predgovor).
- Koziol, H. i Welsch, R. (2007). *Bürgerliches Recht. Band II*, Manz Verlag, Wien, str. 272-523.
- Kreč, M. i Pavić, Đ. (1964). *Komentar Zakona o nasljeđivanju sa sudskom praksom*. Narodne novine, Zagreb, str. 368-370.
- Maurini, V. (2002). *L'incapacità naturale*. CEDAM, Padova.
- Mirković, M. (2008). *Glavni nosioci gospodarske zaostalosti slavenskih naroda*. Dom i svijet, Zagreb (doktorska disertacija iz 1923. godine), str. 133-135.
- Palandt, O. (2002). *Bürgerliches Gesetzbuch*. 61. Auflage, Beck, München, str. 985-986.
- Rušnov, A. i Posilović, S. (1910). *Tumač OGZ-u. Knjiga II*. Knjižara Hartman, Zagreb.
- Tuhtan Grgić, I. (2014). Specifičnosti ugovora o doživotnom uzdržavanju u korist trećega. *Liber amicorum in honorem Vilim Gorenc - Slakoper Zvonimir: urednik* (str. 377-394). Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Udiković, D. (2019). Konverzija ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju u ugovor o darovanju zbog povrede nužnog dijela, *Paragraf: časopis za pravna i društvena pitanja Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*, Vol. 3(1), Osijek, 157-174. <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/paragraf/article/view/14929>
- Vodinelčić, V. (2012). *Gradansko pravo*. Službeni glasnik. Beograd.
- Zakon o nasljeđivanju (1955), *Službeni list FNRJ*, 20/1955, *Službeni list SFRJ*, 12/1965, Narodne novine, 52/1971, 47/1978, 71/1991, 37/1994, 56/2000, 48/2003.

Zakon o nasljeđivanju (2003), *Narodne novine*, 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.

Zakon o obveznim odnosima (2005), *Narodne novine*, 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22.

Zakon o trgovačkim društvima (1993), *Narodne novine*, 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23.

Zakon o vanparničnom postupku (1934), *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 45/34.
Zakon o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine (1991), *Narodne novine*, 73/91.

OPEN ISSUES AND LEGAL PROTECTION IN LIFELONG MAINTENANCE AND MAINTENANCE UNTIL DEATH CONTRACTS

Summary: The aim of the paper is to present important legal solutions in relation to the lifelong maintenance contract and the contract for maintenance until death, but also to point out some open questions and the sufficiency of the legal protection of older citizens that the Croatian Civil Obligations Act (ZOO 2005) does not fully resolve. The contracts in question are unknown in the foreign laws close to Croatian Law (Austria, Italy, Germany) or regulated as "lifetime rents" (in which there is no maintenance): as a rule, money is given and no property or part of property is received for it. Therefore, in these comparative laws, there is neither a lifelong maintenance contract nor a contract for maintenance until death, and the lifetime rent contracts are rarely used in the practice of those countries. The paper presents a proposal for a possible domestic solution to regulate the contracts in question as commercial law contracts and/or as lifetime rents contracts. However, the paper also points out that the solutions from the Croatian Civil Obligations Act (ZOO) are sufficient for the valid conclusion and execution of lifelong maintenance contract and the contract for maintenance until death, so the "culprit" for cases of abuse that are increasingly highlighted in the public should not be sought in the law but in practice.

Keywords: *contract, lifelong maintenance contract, contract for maintenance until death, maintenance provider, maintenance recipient, contracts intuitu personae.*